

Dialekt- och folkminnesarkivet

Uppsala

20207

SMÅLAND

Ryssby

22/9 1949

Hæggbloom, Carin, 1949

Svar på ULMA:s frågelistas M 188 Vård och användning
av vilda träd, buskar och örter på inägomark

1+67 bl.4:o

Växtnamn exc. för realkat. av A. Lilja 1976

LIC Ö-1542 5000 1978-09

KUSA

20207

Frågelista M. 188.

Inkom

22/9

1949.

Vård och användning av vilda träd,
buskar och örter på mågmark.

Ryssby socken, Kalmar län.
År 1949.

Carin Hagblom, S.-N.

Ek.

1.
Pysby A:n,
Kalmar län.
År 1949.

För fick man inte hugga ek.
Det var enligt en lag av Gustaf Vasa.
När de släppte loss ek, så att man
fick hugga den, det var i min barn-
dom.

Det berättas, att två gubbar träffades
utanför Kristdala kyrka en söndagsmorgon.
De skulle gå i kyrkan. Då fick den ene
se, att den andre hade en skekrycka
i handen, och då frågade han, för han
var en spjöver, och han hade väl något
agg till den andre: "Det är en skekrycka
du har, det ser jag, men är det en gren
eller är det telnig?" "Å", sa den andre,
"det är telnig." Och tänk, den förste an-
malde det, och den andre fick plikta

för det. Se, en teltning fick man förstås
inte ta, men en gren hade väl inte
gjort så mycket kanske. A. N.

Ek och ask är de tyngsta träslagena.
Ek högs på vintern. Trät blir lättare, om
det hugges på vintern. Man skall inte
haura ek, för då blir träden inte bra
munti. Knaggen där munti, och kan inte för-
sua sig med det färska trä. A. N.

Risk är detsamma, som vi kalla
busket. Busket kommer aldrig så vidt,
den kryper. Den är inte till någon nyt-
ta, utan den röjer man bort. A. N.

De raka skvirke var till stäv,
tunnstäv, men vi kallar det stäv (stäv).
Stäv såldes efter ring. En ring stäv
var 24 styck. De var 4-5 tum breda och
1 tum tjocka stäv, de var bruntade eller

lösa. De skulle var till tummor, och deras
 längd var omkring 1 meter. Tunnstavar var
 halvfabrikat, skestavar. Det var skrätt bara,
 huggat med en yxa. Man lade staven på
 kanten på huggkubben, och så högg man
 med lätta yxor, långa i skäret. När
 tunnstavarna var i ordning att sättas ihop,
 så var det en lagg! A. N.

Hos järnsk är liten kärna och stor
 yta. Det passar till hjulekrar. A. N.

I Blomstermåla möbelfabrik köpte de
 upp virke till möbler av ske förr, men
 numera har det gått tillbaka med skruv-
 lerna. Det var ofta ämnessigning förr, som
 bordsben och allt möjligt annat till möbler,
 och då sålde man det till enskilda snic-
 kare. A. N.

Marcke är gammalt fint och kärnigt
 ske. Sådant hyvlade man till fanér,
 utav det, som var slätt, vill säga.
 A. N.

Vid båtbygge användes skvirke. Det
 krokiga av ek var till båtvar, och det
 fick vara vilken krum som helst,
 stor eller liten. Ju mer krokigt det
 var, dess bättre var det. Vid Ljungnäs
 i Rysby var ett varv, och vid Tim-
 mernabben var tre varv, och de köpte
 krokigt skvirke, och tall med, krokigt fur,
 för då å ett gott trä det också. Till
 däcksbalkar skulle det vara 6 eller 8
 tumms bukt för en 16-18 alnar. Ek an-
 vändes till spant. A. N.

Nisse Israel i Långemåla gjorde skor
 (ökar) av ihåliga skor. Det var ett

löst sate att sitta på och fastspikade
 rostullar, och så hade han satt fast
 en vidja (vęjs) nere i kanten, som man
 satte fötterna småt. De var så välsignat
 lättrodda, de där stockkorna. A. N.

I loppån såg jag en ska av sk
 (ękękę). Den var vid just 3 meter lång,
 och den var så grann och med så jävla
 fin fason. Framme uti fören gick den
 ihop, och där var ett hål att sätta
 brandjärnet (bręnjęę) i. Sedan var där
 en tvärbalk ett stycke från aktern, en
 fem kvarter (en alm ung.), och den var
 nog till att lägga fisk i. I fören var
 ett litet trekantigt stycke. Allt detta var
 av samma ske. Skan var nog avsedd
 för två personer. Den hade ingen köl.
 A. N.

Ek hade vi förr till vattenhoar på lagårn här i Slakuväs. De var urholkade ut själva trädet. Vi hade också en mindre vattenho, men den var av gran.

S. H.

Gårdesgårdstavern var ibland blandad med ek, karnig ek, i stället för en. Man hotade här för gårdesgårdstavern. Ett gårdesgårdshot, där var ett avstånd på 2 alnar eller något mer. De, som satte upp en gårdesgård, kunde ha betalt på hot eller på sträckfamny. Hade de betalt på hot, försökte de ju sätta hoten på tätt som möjligt, för att få mera betalt.

A. N.

Den s. k. tisten (t_ist_on) i ett oxok var av en skevidja.

A. N.

Ekebark var på gångsen till gar-
 verier. Eken gick närapå till mer i bark
 än i virke. Det fanns så många hem-
 garverier förr. I Aleus socken fanns t.ex.
 två stycken, och i Rockneby i Rysby socken
 fanns också två. Man ville gärna ha bäck-
 vatten i närheten av garverier, för det
 var lätt till garvning. Ekebark skeppades
 också ut mycket, men varit väl jag sj.
 Barken mättes i tunnor, barketunnor,
 och det skulle vara mycket råge (räks)
 på. Bullermål heter det. Det var lag på
 det. Man barkade ur eken i maj-juni.
 Först tog man av barken på storsådan på
 eken runt ikring, så högt man kunde, me-
 dan eken stod på rot. Sedan högg man
 ned eken, men den fick sj ligga över
 en dag, innan den barkades. Först skulle

sken rödbarkas (röbarkas). Ytterbarken eller
 rödbarken (röbarkån) skulle bari. Di använde
 man barkeskrapar och till storändan ny,
 men man fick gå på försiktigt. Man
 klyvde de stora storändarna på barken
 på längden (loys). På grenbarken fick
 man skrapa bari mossor och sådant.
 När ytterbarken var bari, köide man
 loss den inre med kilar, man kilade
 loss barken. Sedan skulle barken läggas
 ut till tork. Den grova barken reste
 man upp. Insidan lades utåt först, så
 att saven torkade in, och då blev
 den så vit och blank, och sedan vände
 man grovsidan ut, för den tälte en
 regnskur. Sen fick barken torka en
 tid, 1½ eller 2 veckor, om det var torrt
 väder. Barken skulle sedan vara hackad

(håkad) i 2 tumms längder, och hemma
 på logarna satte sen gummar och barn
 och hackade sönder barken i lagom längder.

Min farfar beredde skinn, låder hem-
 ma. På hudarna tog de då först då
 håret med kalk. De lade dem i kalken,
 men de fick inte ligga för länge. Sedan
 hade de en balja eller ett kar inne
 och lade hudarna i, och detta trampades.
 De tog av sig barfota och trampade i
 karlet, men vad det var för pyr i, det
 vet jag inte. I en pyr skulle det vara
 myskel, bl. a. hönsgrödet, och jag antar,
 att ekbarken användes i pyren.

De fems trä sorters låder: sullåder,
 däckåder användes och hudar, och svallåder,
 som var frögat svart. Av kalvar och
 fjä fick man skinn. Till hästlössmar

användes måntal låder. De hade natur-
färgen och var av yngre, stora trä.

När sullådet inte legat nog länge
i barklaget, så har det inte samma
färg rätt igenom, utan det har då en
ljus rand i mitten, och det är ej så
bra. Lådet skall vara genomgått (j_enom-
g_at). A. N.

Eklov användes ibland till fästa åt järn.
A. N.

Man gjorde för fina kransar av ske-
lov och av idegran. A. N.

Eklov används mycket till girlander
till majstångar och att löva inne med
vid midsommar. S. H.

Om lövet sitter kvar på skar över
vintern, det kallas yrskog (y_esk_og). A. N.

Ekollon gavs åt grisar och även åt hästar. Här i Slakmoie var så mycket ollon, och fruntimmerna plockade och sålde åt mig fjör. Djuren blir mörka inväntes i tarmarna och så av ollon, av garvsyran. Ekollonen användes till föder, som de var. A. N.

I Oppetoda plockade de ollon och sålde åt oss, när vi bodde i Åbro i Rysby. Vi köpte och gav åt svina. De fick äta ollonen, som de var. Det är en liten tagg på ollon, och det påstods, att sidorna taggar fastnade i tarmarna på fjörkräk. Kor fick ibland ollon, men inte hästar. H. E.

Galläpplen och något mer hade skomakare att svälta läder med. Det blir svart fjör av galläpple. Jag tror, man också hade kopparrök. A. N.

Kungssken (k^on^os^oe^ok^on) i Slakmo^ore i Pysby socken. Där var hästombyte, när kungen var ute och äkte. När Kalmarkriget var, såll Karl IX där och åt frukost under sken. Där är en stensättning runt ikring, som bönderna lade där efteråt. Söcu Jonsson i Holmgården högg ner den sken, och nu är bara rester av roten kvar. Eken har stått j^ost vid grinden in till Håstenåsången. A. N.

Åskan slår gärna ned i skar, som stå högt. A. N.

Lind.

Lind är ett löst trä, och när det är gammalt blir det segt och hårt. Det användes till att snida i. Det var lätt att skära i som färskt, och aldrig sprack det. A. N.

En del bönder högg av lindar, d. v. s. stambögg dem. Det hände att även björkar och aspar blevo stambuggna. Stöplingar (staplina) kallade vi de skott, som kom upp. Det stod då kvar en rak stam, en tre- fyra alnar hög (cul. fjärlistans fig. 1.), och så slog där ut stöplingar på sidorna. A. N.

En hage i Kannemåla (Känsmåla) i Pyssby socken minns jag var full av lindar, och de voro stambuggna. De höggos dock

ner helt för mig. 20 år sedan. Då mig
 var lindas aktade för. Jag minns så
 väl den där hagen, för jag var där och
 nosade efter lindesvamp, för det är den
 för kråk. Så svamp växer på lindar,
 och jag hade lärt mig att använda
 den svampen av, Duv-Anna. Duv-Anna
 var en liten människas, som gick om-
 kring och skulle se om lagårdarna och
 ge kråken medicin. Hon rökte också i
 lagårdarna, och då hade hon något i
 en bräanna (stor stekpanna av plåt)
 och gick och rökte med. Kråken gav
 hon bollar av olika saker, som hon
 hade med sig i sin lilla korg, och bl.a.
 hade hon också lindesvamp, och den skul-
 le vara nyttig. Jag smakade på den,
 minns jag, och den var så god. A.N.

Lindelöv var ett gott löv. Det användes till föda åt fjäril. H. G.

Lind är den bästa nektarn för bin. När bina har lindblommor i närheten och fjäril suga ur dem, så blir honungen allra bästa, lindhonung. A. N.

Lindblommor är också gott att använda, som te. A. N.

Lindblomsavkok ska också vara bra för bröstvärk. A. N.

Lindebark användes mycket förr. Barken sitter mellan barken och träet. Det togs i savningen och flängdes av, och sedan lades det i blöt, och när det legat en tid, skilde sig barken från basten. Av lindebark gjordes s. k. korgmesar (korgmésa). En korgmese var som en bärkasse, bra nog tät. Man brukade bera fisk i sådana.

I Skultsnäs i Långemåns gräde man
 mjårdar (mjärdar) att ta abborrar och mört
 i av båt. Det var rätt små mjårdar.
 Man högg en talle skate och satte i sjön
 och sedan satte man mjården oppi den.
 Sådana mjårdar kallades sänkumjårdar, för
 man hade en sten i dem. Hindebäst var
 så passlig till mjårdar, för den ruttnade
 aldrig upp. A. N.

Av hindebäst gjordes också hönisar
 (hönisar). En hönise gjorde man, så att
 den sig ut som en nätpåse, och se-
 dan stoppade man höst i den och
 smurpade till öppningen. När man var
 ute och reste och stannade vid puste-
 ställen, kastade man hönisen till hästen,
 och han åt då av höst mellan maskor-
 na. A. N.

Lind var ibland vildträd.

Oppe i Bota i Långewala socken finns i en hage en lind, som heter Dröttningslinden, och den är fridlyst. Den gamla ursprungliga lindens är ju upprutnad, men där kom upp telningar sen. Varav namnet Dröttningslinden kommer, vet man ej. Den där hagen ligger så avsides och utan förbindelse med nuvarande vägar, men möjligen har någon gammal landsväg tidigare gått fram där. A. N.

Bortom smedjan vid Danerum i Pysby socken på höger sida av landsvägen mot Kärmo station står en stor lind, som allmänt går under namnet Spöklinden. Där spökade det mycket förr. A. N.

Fläder.

Fläderblommor, det plockade var män-
 niska fjör. Det var mot bröststråk och
 frökylning. Man kokade fläderté. Nästan
 varje gård hade en fläderbuske fjör.
 Till fläderté torkades fläderblommorna, och
 sedan kokade man dem i vatten, och
 så skulle man dricka det bra nog
 varmt. Det blev sötning av utav det
 där. Fläderbären användes inte här på
 trakten.

A. N.

Ålublåt, det var som utslag på krop-
 pen, men vi botade det inte med fläder,
 utan vi hade ålvenåver till det.

A. N.

Det hände, att man gjorde visselpipor
 av fläder. Det gjorde jag många gånger, när
 jag var barn. Det gick så bra, för det

var mycket m^g i flädertr^ä. A. N.
 Fläderbuske (fl^ära b^äsk^ä), det hade
 man alltid för. En sidan växte bl. a.
 utanför gården nr 5 i Skarvåre i Rysby
 socken. Men fläderbuskar ser man aldrig
 numera. Man hade flädert^ä för fläder-
 blommorna. H. E.

Malört.

För hade man mycket malörtbrännvin.
 Antingen kunde man då koka ur mal-
 örten, så det blev en dekokt^ö, om man
 hade torr malört vill säga, och det
 skulle vara kvistarna och fina skatar
 (= toppar), men ej stängeln, eller också
 stack man ner ett par kvistar i en
 flaska brännvin. A. N.

Malört är också bra för hästar emot
 rev och småt kvacka. Man gjorde van-
 ligtvis mjölkballar och gav åt hästar när
 de var sjuka. Det var en tre- fyra
 soeter i en sådan mjölkball. Man stötte
 torr malört i mortel, och så hade man
 enebär och så röjde man i mjölk och
 vatten till degballar. Det var för kvacka,
 när de hostade, hästarna. För hade hästar-
 na kvacka varje ve, men det hör man
 aldrig talas om numera. A. N.

Malört användes också mot mal i
 kläder. Man stoppade en malörtgren i
 en trasa, som man hängde upp ibland
 kläderna. Det var lika bra som kvassia
 (kvásia) och kvassiöl (kvassiöl). I påsar
 stoppade man vanligen in malörtskvistar
 i armar eller så. A. N.

Malört användes i symmetri i råglädd
 (råglät). Det var nigonting! Det minns jag,
 att där kom mor min med en stor
 böda (byr) ner till lat. Då lades där
 ut malörtskvistar utav de store grove
 på botten i lat här och där runt
 det hela. Sedan när man kommit upp
 en bit och lagt första stävlan, som
 vi säger (d. v. s. när man lagt ett varv
 av rågnekar), då lade man malörtskvistar
 utmed väggarna igen, lite snellen var
 nok. Men sen tror jag inte man lade
 något längre oppåt. Det var för att inte
 råttorna skulle gå och äta upp sidan.

Detta var i Långemåla socken. ^{väcker mycket malört} A. N.
 I Åbro i Rysby socken och ~~här~~ här i
 Skakvise i Rysby väcker en smula. Man tor-
 kade malört i knippar och hängde in till

skydd mot mal.

H. 2.

Al.

Al högg man av vid roten. Var det betesmark, då var man arg på rotskottena, och då högg man bort så mycket man kunde av telningarna. Det blev fort igenväxt annars. A. N.

Alträ har man till lameller vid smickring, t. ex. i Blomstermåla möbelfabrik. A. N.

Al är lättarbetat. Tråskor gjordes utslutande av al, tråskor, med en kappa över vristen och med hålen utskuren i träet. Sexton skilling eller trettioöre paret tog en tråskomakare, Gustav Isaksson, från Kråksmåla socken. Kråksmåla var den riktiga tråskosocken. A. N.

Alsbark användes vid färgning. Jag minns, att jag fick hugga små södra alar, stora som en krake ungefär, och med slät, grön bark i de s. k. fjäna (fjēna) [= sankmarker] i Långemåla. Den barken använde man till färgning, och det blev brun färg av den. A. N.

Arre.

Jag kom en gång på resa till Tranås-trakten, och där fick jag se en ny sorts al, som jag aldrig sett förut. Man sade, att den kallades arre, och att den bl. a. användes för tillverkning av råfseskäp. I vissa trakter finns inte arre alls. A. N.

Alm.

Almen var gånge till att smickra av, men alutrå ska torka väl först. De flesta möbler skulle vara av alm. Mask går inte gärna i alutrå. Aluträden, dem rotade man omkull, för roten var dyrbarast. Det var flammigt och fint virke, för det var klokt växt. I min ungdom sågode man fanér för hand med s. k. grindsågar (grin^uså^{ja}). En grindsåg bestod av ett sigblad, som sköttes av två man. En man ^{stod} vid varje ände av sigen. Det tillgick ung. som klousågning (k^hå^uså^{ja}), men det var i en snedbacke. A. N.

Ask.

Asklov var gängse till foter åt fä
och få. A. N.

Ask hör till de tyngsta träslagen. A. N.

Ask användes till yxskäp och till råfs-
kål (råfsögäl). Kålet skulle vara av ask
och skäftet av rak, undertryckt gran, sådan
gran, som växt mycket långsamt. Råfskinn-
arna skulle vara av nyponträ (nyponträ),
sega nyponstammar. A. N.

Det ansågs förr, att det var inget med
den träen, som inte hade ett yxskäp
av ask. A. N.

Ask växer gärna i åkanter. A. N.

Asp.

Asplöv va också gängse till föder åt
fä och få. Det var näring i sådant
löv. Asplöv (äspölöv) skulle man alltid
ha några tyg kärvar av till hästar. Det
var bra till att ta bort s. k. svallkott
i munnen på hästar. Det kunde nämligen
sitta löst kott i munnen på hästar, och
då blev de så omtänta, och då grodde
man med salt på en trasa i munnen
på dem, och då gick det bort eller blev
bättre. Men asplöv hjälpte också bra mot
sådant svallkott. A. N.

Aspar stambroggs ibland för. I synner-
het stambroggs man alléaspar. Man fick
mycket lön på så vis, och det var mycket
vårde i äspelöv. A. N.

Får aspe torka, då slår det sig och svänger sig. Aspe är ett bra trä och står emot rötta. Det gav sig all används till gårdsle. Men det användes mycket till tändstickor, och till spåntak förr. Det vred dock spåntak, så inte var det bra, men det skulle alltid vara aspe till spåntak förr, för det var väl medgörligt virke. Skatänden (= toppen) på aspen (äspån) var lösare. Man skar ut emellan knaggarna och hyvlade spånor av stam och även av skate. A. N.

I närheten av Fjättesten och Fjätebro i Rysby socken finns en bäck, som kallas Äsperällebäcken (äspäräläbäckön). När man en gång grävde i den bäcken, hittade man en rälla av asp i botten. En s. k. rälla (räla) var en vattenrännare,

och man hade här lagt ihop två rållor till ett rör. Det blev alltså ung. som ett täckdike. Asp är ett mycket starkt virke, när det ligger i vatten. Namnet Asperällebäcken har sålunda troligtvis sitt ursprung i nämnda rålla av aspvirke, aspe. E. H.

Berberis (bærberis).

När man ligger in, syttar in surkål, då är berberisen (bærberis^{en}) bra. Det ska vara skaten och kvisten och bären. Man lade i de friska berberiskvistarna i surkålen. Annars var berberisen bara till förargelse.

A. N.

Björk.

Ibland användes björklöv till foder åt fjä, men det var ej så gängse som ask- och asplöv. Om man bryter björklöv i juli månad, så har det den högsta sockerhalten. Björkar stamhöjgs ibland.

A. N.

Av självväxt björk tog man en tynja (gäjs) och satte om halsoen på grisar, och så satte man ett tvärtrå över nacken. Då kunde inte grisarna komma igenom gärdesgärdar. Ibland hade man likadant användning ~~och~~ för hästar, och i hästarnas bringa stötte en iborrad pinnse linst, så att tynjan stod ut och hindrade hästarnas framfart.

A. N.

Björkläck tog man ibland i sarningen
fjör, men oftare använde man lömläck.

A. N.

Om björke högs i sarningen, så skulle
man barka den helt. Man skulle slå
av eller bösta bort barken med ryham-
marer. Sen skulle man lägga björken i
solen ett par dygn, så att barken tor-
kade in, och sedan skulle man lägga
den i skugga under tak, och då blev
det ett gott snickningsvirke (snickvirke).
Det blev hårt som horn och sprack inte
gärna.

A. N.

Leksaksvagnar med två hjul av björk-
klumpar, gjorde man ibland åt barn fjör.

A. N.

Träd sparar man till vindskydd ibland,
t. ex. björkar.

A. N.

Björklöv fick man repa till färg. A. N.
 Tvättmedel. Man tog aska, det skulle vara
 ren björkaska, och läckte den. Man lade
 den i en påse ^{eller säck} i botten på bytkaret,
 och ovanpå säcken lade man över en
 skycke, ett byckelakan, och däröver själ-
 va tvättkläderna. Sedan hade man en gryta
 med hett vatten i jänter och öste över i
 karet och lät vattnet rinna genom karet
 flera gånger om (nedtill i karet fanns
 ett lapphål, där vattnet rann ut). Grytan
 fick lov att koka var gång, så att vät-
 net, som hällades över i karet var riktigt
 hett. A. N.

En björktjuga med två grenar, som
 var lika tjocka, var allra bäst till slag-
 ruta (släjruta). A. N.

I Slakuse, Rysby socken användes ibland björk till piskskäp. E. H.

Väderlek. Björkeskojen ändras färg, åtminstone på vintern. När det blir snö och mildväder, blir björken så mörk, så mörk.

A. N.

När vi är i skogen och huggar på vintern, ser vi alltid efter bättygs virke. Det ska vara till ärderstäng och håks vrån och asar till kalkar, och det ska vara självväxt björk. Likaså bostrå och vattenök ska vara av självväxt björk. Sådana lämpliga björkar hög man av och rannade (rännad), d. v. s. man hög jäck till, till, men man fick inte skala av trädet helt, för då sprack virket. Sedan flåkevrån är det i båda ändar uppåt höjda trä, som stöder en håck, vagnskog, fremtill och baktill.

tog man hem det och lät det ligga på
 vedbacken över midsommarstorkan, och se-
 dan lade man det på en källarvind el-
 ler under en logställen, där man inte
 hade ont av det. Ett år skulle det
 ligga ungefär, innan det gick att an-
 vända. A. N.

Ungt, råttat björke användes till brud
 omkring smördrätter, en fyra stycken brud i
 var ~~...~~ ånda. A. N.

Bok.

I Handbreds härad var stora bokskogar förr, på Hornsö och Bøte skogsmarker. Många skänningar från Kristianstads län var uppe här och arbetade, och de köpte bokstaver. Skänningar köpte bl. a. Sörby, eller Utebyn hette det förr i tiden, av kammarherre Harmens, och företa vintern högg de där för 70.000 kr. bok, som de skulle ha till tunnstaver. A. N.

Till smördröttlar skulle det ovillkorligen var tunnstav, stav, av bok. Vid Brohök i Ålems socken gjordes flera tusen sådana smördröttlar. Det går väl en 50 kg. smör i en sådan dröttel. Smördröttlarna var tunna och fina i själva laggen. Till båd omkring användes ungt, raftat

björke, en fyra stycken hand i var ändan.
A. N.

Varken bok eller ek fick handas, då de var avsedda till stäv, för de blev inte bra när då. Knaggen blev då övervärt, och det ure av knaggen blev dött då, och kunde inte förena sig med det järka.
A. N.

Bokke användes till kölsvin, för det var tyngre än ek.
A. N.

Bokenätter hade man till jutenätter för. Det hade vi i mitt hem i Långemåla. Sådana nätter är trekantiga och uddvassa. Vi fick sådana uppe i Rote, från Flasstorp och Rote kvarn.
A. N.

En.

En användes mycket i korgmakeriet förr. En gubbe i Rote i Långemåls socken kom hem till oss, när jag var barn, och gjorde korgar. En är så lämpligt virke, för det är så rätklövst. Man fick fyra spröter av var en. Först klyvde man för hälften och sedan varje hälft en gång till jämsides. Det blev alltså fyra korgskedar av en lagom stor en. Av större en blev det för stor kärne, och sidorna svar, ville inte spinga sig (= klyva sig) så lätt. Sedan skar man sprötarna slåta i en s. k. bandvärr (bänvärr). Sedan började man med botten för korgarna, och då måste man ha en tavla, tärvel (= ett bord) att vara för. Man till-

verkade riktiga potatiskorgar, skåppkorgar, av en. Det gick 26 liter i dem. Och om gjorde man halvspannekorgar på $1\frac{1}{2}$ skåppan. Det gick 4 halvspann på en tunna. Vide och sålg kan man ju ha till korgar, men det var ej möjligt här. A. N.

Potatiskorgar var av en, enkorgar. Det var en gammal i Fagerhult i Ryssby socken, som gjorde korgar. Hon kallades Trogne-Fia (trøjns_fia). Hon gjorde också ostkorgar och matsäckskorgar. H. E.

En är nästan det bästa till gårdsgårdstaver. En kan inte ruttna upp knappt. Den är så kärnig. En kvistades för att bli till gårdsgårdstaver. Ibland var stavern blandad med ek, kärnig ek, i stället för en. Till stödstaver (stöståv) ville man ha krokiga svar. Han ska

soepa rust, en stödstav och komma
 ned in i hanken. - De, som hade raka
 stödstaver; en sådan gårdsgård kallades
 skarpskyttegårdsgård. Där stod stödstaverna
 som raka geväri och pekade. - Ruststaken
 sattes igenom hotet. Det var ett par stakar
 i ett hot, så ett stakepar kallades där-
 för ett hot. Gårdslet skulle helst vara
 grangårdsle. Inte många högg av fur.
 Hanken var av en slän skar ene-
 vidjer så stora, att man kunde klyva
 dem till två hankar. De värmdes över
 eld, vi kallade det, att vi bakade (bakade)
 dem. De skulle bakas först, och sedan kun-
 de man vrida ihop vidjan till en ring.
 Det kallades att lägga hank (lägs, höyk),
 hägnshank (hägns höyk).

A. N.

Eubär användes i degballar som häst-
medicin. Se Malört!

I väst hem användes, när vi var barn
en rätt, som kallades eubärsmos. Den
bestod av eubärsdricka samt honung, som
sj var av bästa sorten, men tillräckligt
fri att det skulle smaka sött. I detta
blandades så lingon och så koktes all-
sammans och reddes av med rågmjöl. Det
blev som någon sorts soppa eller välling,
och smakade så gott. S. H.

Eubär plockade man förr och torkade,
och sen malde man dem på handkvarn.
Det var i en handkvarn i en trästäm-
ning på golvet. Handkvarnen var kanske 1 m.
i diam. och bestod av två stenar, den
övre med en ihorrad pinne, så att man
kunde dra den runt. H. E.

Hassel.

Hasselknopp fick man gå och re-
ja, när hasslen blommade, och det gav
man hönscu i drävja (drävjs) tillsam-
mans med annat, mjöl, vatten m. m. Det
var i nödar. A. N.

Suederna ville gärna ha hassel till
skafi till hammare och dringar. Se, de
var så raka hasselkapparna. A. N.

Det var ett vinbryggeri vid Kvilla
i Hörsby socken, och där hyvlade de tun-
na hasselspävar, s. k. hyvlekävar (hyvlekävar),
och dem hade de att rena vinet med.
Det blir nästan i färg och smak som
efter humle. A. N.

Hasselkätter plockade vi ju mycket
fär. I Bäte i Långemåla socken var det

gott om nätter. A. N.

Hasselkåppor hade man ju ibland
att bli folk med. I Långemåla hade vi
ett ordstav: "E bhai tröje kanted må
hasselpråk, skulle du ha". En menade man
ungefär detsamma som: "En skulle ha
ett kok stryk". A. N.

I Slakvåre, Rysby socken, användes
hassel ofta till fiskskäp. E. H.

Hägg.

Frist och sist skulle det vara ett häggeskäp till piskan (piskön). Då fanns det inte möjligheter att skämma hästen. Det var en skandal att inte ha häggeskäp, i synnerhet i Långemåla socken. Där fanns gott om hägg på Sorby ågor. En gubbe, som kallades Jante Limon, han gjorde piskor. Han var lite kuse, d.v.s. han var lite överlägsen och lite trollkunnig. Han ville ha tagel (täjor) till sina piskor, och när han fått lite, fått rycka ur svansen på hästen en bunt, så gick han fram och lät hästen se och lukta på det. Det var hans hilla trolleri.

A. N.

Lönn.

Lönnläck (lönnlæk), Läckan (lækön).

Det skulle vara så bra att borra ett hål i lönnar och sätta under en skju-la (c. Sjö), en mjölkstava. Då fick man lönnläck. Det byggdes sedan, om man vil-le göra det. Man påstod, att det skulle vara bra för lungsjuka människor. Det gick också med björkläck. Det togs i sör-mingen, när det började att läcka. A. N.

Lönn är ett otäckt hårt trä, och har inte rönt någon efterfrågan.

A. N.

lläbär.

lläbär, sådana buskar kunde gärna vara vid vägkanter eller på fjäll i vildern. lläbärsbusken har stora, röda bär, som går att äta. Jag tror, att det var många barn, som åt dem. A. N.

lläbär, minns jag att det fanns på Korpemåla ägor i Rysby socken. H. Z.

Nyponbuske.

Råfsepinnar skulle vara av nypon-trä (nypontræ), av sega nyponstammar. De stod smut vata och blev hårt som glas. De vats inte i fjärra taget. A. N.

För övrigt torkade man nypon till soppor. A. N.

Olvon.

Olvon kallar vi midsommarkransar
(midsommarkransar). H. E.

Oxel.

Värdträd (värdtræ) ville man alltid
ha för på sina gårdar, och för det
mesta var det oxlar. Ett sådant gam-
malt träd på en gård var man så rädd
om som om ögat. A. N.

Bären stekte barn gärna. De rostade
bären lite, och då var de så förgjordade
godt, sas det. A. N.

Vid Gedells i Käemo, Rysby socken,
stai oxlar. De var troligen planterade, och
säkert var oxlarna på gårdarna det. Allen

de fick växa fritt. Llyckel oclar fanns
i Hultsmås i Långemåla socken. "Nu ha di
åte spp oclana i hela bynen, barna"
sa en gubbe hemma i Långemåla. Det är
håidn kärnor i oclbår. A. N.

Oclbår åts friska, och så håide det
ått vi stekte dem på plåt ovåpå spisen,
så de blev varma, och det ått man sen
så gärna, når man var barn. H. E.

Ocl åtsågs vara dåligt trä. H. E.

Oclträ hade man till kuggvälar
i kvårhjul, och såghjul. Det var gjutet
hål ått sätta kuggarna i, och man
smorde med talg och puttlå (pütå) [= en
sorts svåta] och det blev håit och blankt
och slet inget. Halva hjulet var gjutet och
halva var av trä (kuggraden). Långjärmet het-
te det, som överstenen hånge på, och var-

annan tärning (tärning) i busen (bussen), där
 långjärmet gick igenom i konstenen, var
 av ocell och valammen var av själlobla-
 nat furuträ. Furuträ blånar nämligen, om
 det får ligga en längre tid oöskat.
 De ruttnar då ej så bra. Furuträ var
 till att driva fram ocelltärningarna
 (ökslotärningarna), så att de vreds framåt.
 På långjärmet var en vinge, och där den
 gick runt vid kanten, där fick man
 sätta, i en kil. Se, i långjärmet var
 en ramma, ett spår, och i segelögat var
 ett spår, och där sattes en krysskil.
 Nere i busen spikade man fast något
 av ylle (yllst), vanligen en gammal lång-
 strump, och oöskat busen hade man på
 talg runt långjärmet. Vid quidningen smälte
 sedan talgen ner, och då smorde det sig

självot, för man kom ju inte ner i busse-
sedan. Det var så bra med ocell i kug-
garua för den tysta gången. A. N.

Ocellkuggar hade man också till trösk-
verkshjul. Kuggarna var inbyggna där och
gick nerom. Det var rättklivet och fint
vike utav ocellstammen. A. N.

Pil.

Pil finns blott en och annan här
 på trakten, t. ex. vid Sauerum i Ryssby finns
 några stycken. A. H.

Poppel.

Poppel kallade vi poppelpil. Det fanns
 planterade sidana förr här och där i Ryss-
 by, t. ex. hos Engströms i Karemo. H. E.

Pors.

Pors användes inte, vad jag vet, men
 det växte pors i Alsterån. H. E.

Rönn.

Rönn hugges man inte gärna ner, i synnerhet inte, när den växer i närheten av trädgårdar. Det pistis nämligen, att rönnbärsmalen först går på rönn, och sedan på äppelträd. Hade man rönnar i närheten, kanske man då slapp rönnbärsmalen i trädgårdarna. A. N.

Möjligtvis fiskskafte var av rönn. Det var då av telningar, och de fiskskafte blev rätt så starka. A. N.

Slån.

Slån var man inte så glad åt förr, utom för slånbarrens skull, men det var inte så många förr, som lagde till saft på slånbar. Slånbar kallar man slånna här i Pysby. Slånbar finns inte i min hemsocken, Långemåla.

A. N.

Slånbar, när de var frusna, stekte vi på plåt över på spisen och åt, när vi var barn.

H. G.

Stickelbär.

Stickelbär, ja, så sa man alltid
 förr i stället för krusbär, och stickel-
 bärsbuskar det fanns mycket för mycket.
 Vi åt mycket stickelbärskräm hemma i
 Långemåla. stickelbär sa vi. A. N.

Stickelbär fanns mycket förr på
 övergivna gårdar, och utmed vägkanterna
 överallt så gott som här i Slaknöse i
 Rysby. Men trättade dem halvmogna på
 flaskor och kokte dem sedan till kräm.
 H. E.

Sålg.

Sålg, det trädet var bra till att lagga fina kärl och stänkor. Min mor-bror, Karl Nilsson i Bygget i Flöjby socken, gjorde sådana. Banden omkring vet jag inte, vad de var av, men de var så vita och granna. S. k. stukkebunkar (stukabänks) på tre fötter, gjorde man av sålg. De stod sig så bra och var lätta att göra rena. De användes till att tvätta i. A. N.

Det hände, att man gjorde visse-pipor av sålg, s. k. sålgpipor (sälöpiper). Huru i fäna (= sankmarker) i Långemåla fanns äkta sålg. Där är 1 1/2 mil med bara fän, det är vassåkrar. A. N.

Sålg till korgflätning användes ej här. A. N.

Tibast.

Tibast vet jag inte om det finns här i Rysby. Jag har aldrig sett sedan. Däremot minns jag att min far berättade en historia, när jag var barn. Den handlade om en jätte, ett troll eller en zigenare, jag minns nu inte vilket, och han skulle botas för någonting, och den, som botat honom, sade sedan detta:

"Tidebast och vendelrot,
skam fick jag, för jag gav bot."
H. G.

Vide.

Vide fanns mycket, men det användes inte. Det brändes upp. Det användes ej till korvplåtning här på trakten.

A. N.

Vildkörsbär.

Här finns just ej några vildkörsbär, men i Pelarne socken finns mycket vilda körsbär. Det är sådana där små fjägelbär (f&g) och bær.

A. N.

Vildpäron.

I Stensö och Hållerum fanns många gamla päronträd. Och i Aboda i Högby socken på gränsen mot Kriksmåla där fanns

pårön, Abotapårön (äböpåra). De var kända
långt, och på hösten hade man där "påra-
söndag", då folk kom dit och plockade
hur mycket som helst. A.N.

Vid Lindö gård eller Venenäs på
Revsudden, där stod ett stort påronträd.
Det prätoas, att det var från drömming
Kristinas tid. Hon skänkta påronträd på
sådana, som ville ha. A.N.

Vildäpple.

Suräppel, vildäppel gjorde man trä-
skedar av. Man högg en bit på 4-5
tum och delade i fyra delar, och sedan
tog man en s. k. röja (röjs), en sorts
kniv, som var lagd tillhaka i udden, på

att den skar runt, och kratsade ur
skedbladet, med. A. N.

Suräpplen var nästan värdelösa. I
Damerum i Rysby socken fanns mycket
suräpplen förr. A. N.

Suräpplen (süräppla) plockade vi
barn på våarna, när de hade legat
under snön, och då var de söta och
goda. I Ången här i Skåne växte
suräppleträd, och i Markemossen finns
nu ännu idag och ett i Snäckehamns-
gatan. H. E.

Vinbär fanns sällan förr. H. E.

Björnbär.

Björnbär användes bara att äta
färska fär. Eller kokte lingonmos tillsam-
mans med björnbär, och med tjock gräd-
de därpå äts det till sill och potatis.
Det blev sötare än med bara lingon.
H. E.

Blodrot.

Blodrot är till att koka, när kräk
har blodgång. Amars är blodrot sin stygg
i åkrarna. Det är sin otäck ogräs
med hårda och starka rötter. A. N.

Gullviva.

Vi kallar gullvivan för gökabyxan

(jökabyksan). Det är en begärlig blomma.
 Det gula går att äta upp. A. N.

Gäsvit.

Gäsvit är ett svart ogräs, men
 bladen lades i axlarna på slipstenar, för
 att det skulle gå lätt att dra och
 inte nöta. H. E.

Hallon.

Hallon fanns det gott om förr
 på åkrar och i stensår, och man kokte
 hallonsgyllt därav. H. E.

Hundkax.

För, när man hade hatmkupor till
bina, då slet man av en stor gren
hundkax och lade den dubbel flera varv
och gnodde kuporna rena inuti med
den. Det tyckte bina om, och då gick
de gärna in i kuporna. Det var en
gubbe, Smed-Jakob, som lärde mig det.
Han bodde i Långemåla socken, och hade
mycket bin. A. N.

Hundkax, hundkax (hänkaks) säger vi.
Man använder blommorna av hund-
kax och kokte dem, och det blev gul
färg, som användes till färgning av
mattor. H. G.

Kamomill.

Sötblommor (sötblömmor) torkade man.
De håll sig fina så länge. Man lade
torkad kamomill i linneskåpen. A. N.

Kummin.

Kummin användes för i julbrödet,
i runda kumpor. H. G.

Kvassia.

Kvassia växer i skogsmossor och
det luktar så ont. Kvassia har vita blom-
mor och växer halvmeterhögt. Funntimren
skar av kvassia fjör och torkade och stop-
pade i kläder, och då gick inte mal i.
A. N.

Libsticka.

Libstickeroöt var till medicin.

A. N.

Mattram.

Mattram fanns här för implanterat på Albert Erikssons gård i Skatnöie, Pysby. Det växer rätt så högt med gula knoppar och luktar starkt. H. G.

Mjölön.

Mjölön användes till färgning. Man kokte de bladen, och färgen blev grå, mjölönrisgrått (mjölönrisgröt). H. G.

Myske.

Myske finns i Långemåla socken,
men inte här i Pyssby. A. N.

Mårrmynta.

Mårrmynta var en växt, som luktade
de döda och jonna. A. N.

Pepparroöt.

Pepparroöt använde man för till
pepparroötssås. H. E.

Rölleka.

Rölleka växer mycket här. Den har

skåra blommor. Den helt vita röllekan
kallar vi här för renfana. Den är också
vanlig här i Skåne. H. E.

Snokebär.

För den, som hade gulstöt, kokte
man för barnen på s. k. snokebär, och
sedan skulle den sjuka dricka dekokten.
Snokebär var buskar med röda bär.
Sådana buskar växer bl. a. här på Ler-
horvan i Skåne. H. E.

Stenmossa.

Stenmossa är en grå mossa, som
växer på stenar. Den plockade man för
till färgämne. Det blev stenmossbrunt.
H. E.

Syra.

Ute på åkrarna växte syrblad (syrblå), och det åt vi gärna som barn. Det användes också till speulat förr, men det blev mera gult än speulat, när det kokades. Syrblad hade rätt så stora blad, och de plockades tidigt på vrisidan.

H. G.

Taklök.

Taklök hade de förr på gamla ställen. Jag minns, att jag såg taklök i Gunnarbo i Rysby socken.

H. G.

Älvenäver.

När man fick utslag på kroppen,

botades det med älvenåver förr. Älvenåver
 växer i skogen under granar och enar
 i mossan, och det är vitt på under-
 sidan och grönt på översidan. En gång
 fick min syster sidant utslag på bröstet.
 "Du har älvorna (älvorna), barn", sa
 mor då. Jag, som var ung. 5 år då och
 hade legat i samma säng som min sys-
 ter, jag skulle då blåsa på henne genom
 nässelpipor, men det skulle vara färsk
 och fina nässelpipor, och det gjorde jag.
 Det skulle alltid vara någon, som legat
 i samma säng som den sjuka, som skulle
 blåsa. Älvenåver torkades och röktes över
 den sjuka.

A. N.

Meddelare: August Nilsson, 82 år, Slaknåre,
Ryssby. Född i Långemåla socken.

Hellevi Eriksson, 63 år, Slaknåre.

Sara Hægglom, 65 år, Slaknåre.

Enia Hægglom, 55 år, Slaknåre.

Upptecknare: Karin Hægglom, S-N.

år 1949.